No: 4469 Monday 14/1/2008
ساڵی حەڤدەهەم-ژمارە (٤٤٦٩) دووشەممە ٢٠٠٨/١/١٤

پەیوەندیی کورد – ئەمریکا .. لەنێوان ویست و حەقیقەتدا ..

دەستوورو ئەگەری زێتر بەهێزبوونی بەغدا کێشەی سەرەکین لەبەردەم گەشەکردن و وەسەرخستنی پەیوەندییەکانی ئەمریکاو کورد

* زۆرجار باس لەهاوپەیمانێتیی یان دۆستایەتیی نێوان هەرێمی کوردستانی عیراق و ئەمریکا دەکرێت، هەم بەرپرسانی کوردو هەم ناوبەناو ئەمریکییەکانیش ئاماژە بەوە دەکەن کە دۆستی کوردن و پشتیوانی دۆزە رەواکەیان دەکەن، ئایا حەقیقەتی ئەم دۆستایەتی و هاوپەیمانێتییە – ئەگەر هەیە – چییە؟ چۆن و بەچ پێوەرو لەسەر بنەمای چ بەرژەوەندییەکی دیاریکراو کوردی عیراق دۆستی ئەمریکایە یان ئەمریکا دۆستی کوردە، ئەم دۆستایەتییە لەچ دەقێکی نووسراو، یان رێککەوتننامەیەك، یان پەیماننامەیەکی دوو قۆڵیدا، دیاریکراوە؟

* ئایا ناوەرۆکی ئەم دۆستایەتییە بنەمایەکی ستراتیژی و رەسمیی هەیە، یان تەنها بەرهەمی دیدێکی هاوبەشە بۆ هەندێ لەرووداوەکانی عیراق و رێکەوتی هەندێ بەرژەوەندیی نێوان هەردوو لایە لەعیراق و ناوچەکە؟ ئەم دۆستایەتییە هیچ پابەندبوونێکی ئەخلاقی و ئیلزامی لەبەرامبەر بەرژەوەندییەکانی هەردوولادا تێدایە یان تەنها مواکەبەکردنی کوردە بۆ بەرژەوەندییەکانی ئەمریکاو خۆگونجاندنە لەگەڵ ویستی ئەم هێزە جیهانییە؟

* ئایا سەرکردایەتی کورد چۆن دەڕوانێتە ئەم دۆستایەتییە، تاچەند جێی دڵنیاییەو دەکرێ گرەوی لەسەر بکرێت، ئەی تا چەند دۆستایەتییەکی بێ ئاسۆو بێ ئایندەیە؟ ئاخۆ لەبنەڕەتدا میکانیزمی بوونی ئەم دۆستایەتییەو مەرجەکانی درێژەکێشانی چییە؟

*ئایا کورد جگە لەئەمریکا هیچ هێزێکی تری جیهانی هەیە پشتی ببەستێ بۆ پشتیوانیکردن لەماف و داواکارییە سیاسییەکانی لەعیراقدا؟ ئایا کورد هیچ کارت و خاڵێکی هێزی هەیە کە ئەمریکا پابەند بەو دۆستایەتییە گریمانەکراوەوە بکا کە لەگەڵ کورددا هەیەتی؟ ئەگەر ئەمریکییەکان دۆستی تری جێی متمانە لەعیراقدا بدۆزنەوە ئایا قورسایی سیاسیی کورد بۆ بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا چی لێ بەسەر دێت؟

* ئایا ئەگەری ئەوە هەیە ئەمریکییەکان رۆژێك پشت لەکوردو دۆستایەتیکردنی بکەن؟ ئایا لەچ دۆخێکدا ئەو پشتێکردنە روودەدات ؟ پلانی کورد چییە بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ئەو جۆرە ئەگەرانەدا ؟ ئایا کورد حسابی بۆ ئەو ئەگەرە کردووە کەدەشێت ئەمریکییەکان، لەبەر هەر هۆیەك بێت، پێویستبوونیان بەدۆستایەتیکردنی کوردی عیراق پاشەکشەبکات؟ ئایا بۆئەوەی بەرچاوی روونتر بێت لەسیاسەتکردندا، سەرکردایەتیی کورد پێویستی بەساغکردنەوەی حەقیقەتی پەیوەندیی خۆی لەگەڵ ئەمریکادا نییە؟ ئایا پێویستی بەوە نییە دۆستایەتییەکەی بباتە ئاستێکی ستراتیژی و لەوەش بکۆڵێتەوە کەچۆن دەیباتە ئاستی ستراتیژییەوەو بەچ شێوەیەك؟

* ئایا پێگەی کورد لەناو رێکەوتننامەی ستراتیژیی ئەم دواییانەی نێوان عیراق و ئەمریکا چییە؟ حسابی چیمان بۆ کراوەو دیدی ئەمریکا بۆ کورد لەچوارچێوەی عیراقدایە یان تایبەتمەندیی خۆی پێدەدرێت؟

سکرتێری نووسین

د.بورهان یاسین

■ بەشداربووی دووەم: لێکۆڵەر- د. بورهان یاسین
٣-٣

چەند کارتێك هەن کە تائێستا لەلایەن سەرکردەی سیاسی لەباشووری کوردستانەوە بەکار نەهاتوون و لەململانێ سیاسییەکاندا سوودیان لێوەرنەگیراوە، لەمانەش:

١- پیشاندانی و روونکردنەوەی نرخ و بەهای راستەقینەو چارەنووسسازانەی ئەو رۆڵی هاوسەنگییە بەلایەنەکان، بەتایبەتی لایەنی ئەمریکی؛ بەو مانایەی کەنەئاشتەوایی نیشتمانی و نەدامەزراندنەوەی دەوڵەتی عیراقیش بەبێ رۆڵی چالاکانەی کورد فەراهەمدەبن. ئەم پیشاندانی نرخ و بەهایە بەزۆر شێوە دەکرا، تەنها بۆنموونە لەرێگەی ئەوەی لەزانستە سیاسییەکان پێی دەگوترێ(قەیرانی خەلاق)...هتد. نەك هەر ئەوە لەراستیدا ئەو سەرکردایەتییە نەیتوانیوە بەهای راستەقینەی ئەو رۆڵە هەستیارەی کورد لەهاوسەنگی سیاسی لەعیراقدا بەلایەنی عەرەبی و هەتا بەرای گشتی کوردستانیش بگەیەنێ. کاتێ دەڵێم هەستیار مەبەستم بەتایبەتی ئەوەیە کەئەم رۆڵە دەکرێ ئاکامی نێگەتیڤانەی لێبکەوێتەوە بۆ کورد ئەگەر شتەکان بەئاقارێکی دژ بەحەزی کورددا رۆیشتن. بەتایبەتی بۆ خەڵکی کورد دەبێ روونبکرایەتەوە کەرۆڵی هاوسەنگی بینین دەکرێ بەئاکامێکی ترسناك و باجێکی قورس بۆ کورد تەواو ببێ: ئەمەش، بۆ نموونە، لەکاتی بنبەست و پاشەکشەی جددی لەپرۆسەی سیاسیدا.

٢- کارتێکی تری سیاسی سوود وەرگرتنی **راستەقینەیە لەئیرادەی خەڵکی کوردستان**، نەك بەکاربردنی ئەو ئیرادەیە لەهەندێك موزایەدەی سیاسی. لەراستیدا نەك هەر ئەو سوودە راستەقینەیە وەرنەگیراوە بەڵکو بگرە ئەو ئیرادەیە بۆ بەرهەمهێنانی هەندێك هەڵەی مێژوویی گەورەش بەکارهاتوون. جگەلەوەش سەرانی کورد، جا بەهەر هۆیەك بێت، رۆڵی گرنگیان هەبوو لەشکستهێنانی بزاڤێکی جەماوەری وەك ریفراندەم کەدەکرا دواجار کارتیکی یاریکردنی زۆر بەهێز بوایە بۆ باشوور لەگەمەکانی سەر مەیدانی سیاسی لەعیراق و پەیوەندییەکانی کورد لەگەڵ ئەمریکاو سەنگی کورد لەهاوکێشە جیهانییە پەیوەندیدارەکاندا. بەبۆچوونی خۆم لەحاڵەتی بەربەست لەپرۆسە سیاسییەکاندا دیسان ئەگەری ئەوە بەهێز دەبینم کەئەو سەرکردایەتییە پێویستی بەوەبێت بگەرێتەوە بۆ هەمان ئەو ئیرادەیە کە لەبزاڤی ریفراندەمدا خۆی دەربڕی، ئەو ریفراندەمەی کەسەرکردایەتی کورد خۆی بەرپرسییەکی زۆری دەکەوێتەسەر لەشکستهێنانی(ئەوەش وەك موفارەقەیەکی تری سیاسی).

* وەك پێشتر ئاماژەم پێدا، لەیەکگەیشتنێکی عەرەبی-ئەمریکی لەپێناو فەراهەمکردنی هاوپەیمانییەکی عیراقی-ئەمریکی دەکرێ ببێتە هۆی پەراوێزکردنی لایەنی کوردی لەعیراق.

لەو باوەڕەدام کەلایەنی عەرەبی ئەم دەرفەتە بەکاردەهێنێ بۆ سەپاندنی تەنازولی زیاتر لەلایەن کوردەوە. ئەگەری ئەوە هەیە کەئەگەر لایەنی عەرەبی دژایەتی نەکرد، بەڵکو بەئاسانی هەڵوێستی ئەرێنی (پۆزەتیڤ) لەدامەزراندنی بنکەی سەربازیی ئەمریکی هەمیشەیی لەعیراق پیشاندا، ئەوا بەئەگەری زۆر ئەمریکییەکان ئەو کاتە کەمتر هەست بکەن بەپێویستی لایەنگری لایەنی کوردی بۆیان. تەنها پێچەوانەی ئەو حاڵەتە، کەئەویش رەفزکردنی لایەنی عەرەبییە بۆ قەبووڵکردنی داخوازییەکانی ئەمریکا لەهاوپەیمانییەکی ستراتیژی و دانانی بنکەی سەربازیی لەعیراق، دەتوانێ کارتی مناوەرەی کوردی بەهێز بکات. لەحاڵەتی یەکەمدا چاوەڕوان ناکرێ ئەمریکا خۆببەستێتەوە بەهەندێك لایەنی ئەخلاقی پەیوەندییەکان لەمەر پەیوەندییەکانی لەگەڵ کورد. دواجار ریکۆردی ئەمریکا پڕە لەئەزموونی پشتکردن لەدۆستەکانی لەسات و کاتێکی تایبەتدا. بەگشتی هەرچی باری ئارامی و ئاسایش لەعیراق بەرەو باشبوون برواو لایەنی عەرەبی بەسوننەو شیعەوە تێگەیشتنیان هەبوو بۆ داواکارییەکانی ئەمریکا، ئەوا بەئەگەری زۆر لەم پەیوەندییەدا پۆزیسیۆنی لایەنی کوردی بەرەو لاوازی دەڕوا؛ بەڵام پێچەوانەی هاوکێشە، بەهەردوو پێکهاتەکانی، دیسان ئەگەرێکی تری بەهێزە.

لەوە دەچێ، بەرامبەر ئەو ئەگەرانە سەرکردایەتی کورد هیچ پلانێکی توکمەی نەبێت، لەگەڵ ئەوەشدا، لێرەو لەوێ، لەئاستی سەرکردایەتیدا بەشێوەیەك یان شێوەیەکی تر هەندێك هێماو بیروبۆچوون لەو ئاراستەیەدا دێنە دەنگ کەهەڵقولاوی هەندێك نیگەرانین. لەراستیدا خۆم یەکێ لەو کەسانەبووم کەهەر زوو گرنگی بوونی پلانێکی ئەڵتەرناتیڤ (پلانی ب)م جەختکردۆتەوە. بەڵام لەوەدەچێ کەسەرکردایەتی سیاسی، چونکە ئەسیری هەندێك بیروبۆچوونە کەگرنگترینیان باوەڕبوونە بەوەی کەعیراقی دوای سەدام(عیراقی عیراقێکی دیموکراتی و فیدراڵی) **دەبێت**، ناشخوازێ تەسەور بکا کەئەم شتە وەدەستهێنانی مومکین نییە یان هەتا لەقۆناغێکدا ئەم پرۆسەیە بەبنبەستێکی راستەقینە دەگات ناخوازێ بیر لە(پلانێك بەناوی پلانی ب) بکاتەوە. بەمانایەکی تر ئەم باوەڕبوونە بەعیراقی دیموکراتی و فیدراڵی رێگری سەرەکی بووە لەبەردەم هەر ئەو سەرکردایەتییە بەئاراستەی بیرکردنەوە لەهەندێك ئەگەری زۆر نەرێنی لەو پرۆسەیەدا، لەو ئەگەرانەش شکستی بەتەواوەتی ئەو پرۆسەیە. بەباوەڕی من لەوەش خراپتر ئەوەیە کەهەر ئەو سەرکردایەتییە لەسەرەتای پرۆسەکەوە بەبڕیاری خۆی، بەدەنگدانی بەشی زۆر لەخەڵکی باشووری کوردستان بۆ ئەو بڕیارە، کوردی کرد بەئەسیری پرۆسەیەك کە لەباشترین حاڵەتدا ئەگەری بەبنبەست گەیشتنی بەتەواوەتی لەئارادایە. ئەو ئەسیرکردنەش، تەنها بۆ نموونە، لەرێگەی قەبوولکردنی هەڵپساردن و بەدواخستنی چەند مەسەلەیەکی گرنگ و چارەنووسساز بووە، لەوانەش مەسەلەی گەڕانەوەی، کەم یان زۆر، (٣/١) خاکی کوردستان لەوانەش شارو ناوچەی کەرکوك. لەراستیدا خەسلەتی ئەو ناوچانە لەناوچەی کوردستانی **دابڕاو** گۆڕدراوە بەناوچەی (ململانێ-موتەنازەع علیها) لەگوتاری سیاسی کوردیدا، واتە ئەم ناوچانە، بەپێی ئەم جۆرە گوتارە دەکرێ کوردی بن و دەکرێ عەرەبیش بن!

ئێستاش کێشەکە لەوەدا نییە کەچوار ساڵ بەس نەبوو بۆ جێبەجێکردنی ماددەی(١٤٠) بەڵکو لەوەدا بوو کەنییەتێکی پاك لەلایەنی عەرەبییەوە نەبوو بۆ جێبەجێکردنی ئەو ماددەیە. ئێستاش سەرکردایەتی سیاسی هەڵەیەکی گەورەتر دەکات کاتی **بەبێ زەمانەت** قەبوڵ دەکات، ماوەکە(٦) مانگ درێژ بکاتەوە؛ ئەوەی بەزیاتر لەچوار ساڵ جێبەجێنەکرێ چۆن لەزەمەنێك و هەلومەرجێکی تردا، کە لەوەدەچێ پۆزیسیۆنی سیاسی کورد لەو زەمەنەدا لاوازتر بووبێ، بەشەش مانگ جێبەجێبکرێ. بەباوەڕی من باری ئێستای کورد زێتر لەباری کورد لەعیراق لەسەرەتای ساڵی(١٩٧٤) دەچێ، کاتێ کەدانوساندن لەگەڵ حکومەتی ئەو کاتەی بەعس گەیشتە بنبەست، کەهەر لەوێشدا مەسەلەی کەرکوك یەکێ بوو لەمەسەلە سەرەکییەکان!

پرسیارتان دەربارەی (ساغکردنەوەی) پەیوەندییەکان لەگەڵ ئەمریکا جێگەی خۆیەتی، بەڵام ئەگەر ئێستا سەرکردایەتی هەولێکی ئەوهاش بدات بەئەگەری زۆر سەرکەوتوو نابێت: ئەو زەمەنە بەسەرچوو کەتیایدا لایەنی کوردی ئاسانتر دەیتوانی داوای ئەوە لەئەمریکا بکات کەپەیوەندییەکان لەچوارچێوەو چەمکێکی دیاریکراودا بخەملێنرێن.

دۆستایەتی کورد لەعیراق لەگەڵ ئەمریکا ناچێتە ئاستێکی ستراتیژییەوە لەمڕۆ بەدواوە **لەچوارچێوەی عیراقیکی یەکبوودا**. تەنها لەیەك حاڵەتدا ئەویش بێهیوابوونی ئەمریکییەکانە لەلاپەنی عەرەبی لەعیراق یان لەپرۆژەی دەوڵەتی عیراق بەتەواوەتی. بەمانایەکی تر هەر چەند پرۆسەی سیاسی لەدامەزرانەوەی عیراق بەرەو پێش بڕواو لایەنی عەرەبیش هاوتەریب دژایەتی لەمانەوەی ستراتیژییانەی ئەمریکا دەرنەبڕن، بەڵکو یارمەتیدەر بن، ئەوا سەنگی کورد بەئەگەری زۆر بەرەو کەمی دەڕوات لەهاوکێشە سیاسییەکاندا. لەراستیدا پێشوەچوونێکی ئەوها رێك سیاسەتی بەریتانییەکانمان لەمامەڵەکردنی کوردو لایەنی عەرەبی لەعیراق لەماوەی(١٩٢٠-١٩٥٨) وەبیردەخاتەوە. ئەو پەیوەندییانەی کەزووتر بە لەیەکگەیشتنێك لەساڵی (١٩١٨) لەنێوان بەریتانییەکان و شێخ مەحمودی حەفید کەدواتریش بەبڕیاری دامەزراندنی مەملەکەتێك لەژێر بەڕێوەبەرایەتی شێخ دەستپێکرد، دواتر هەر زوو بەپەراوێزکردنی کورد بۆ راگرتنی دڵی عەرەب لەعیراق تەواوبوو (بەسەرنجێکی گرنگیشەوە: ئەو کاتە لەدامەزراندنی عیراق، لەچوارچێوەی خواست و سیاسەتی بەریتانیا کورد رۆڵی پارسەنگی بینی یان راستتر بڵێین ئەو رۆڵەی **پێبینرا** لەهاوسەنگی ئیتنی و سیاسی عیراقدا، بەڵام لەعیراقی دوای سەدام، کورد کەم یان زۆر خۆی ئەو رۆڵی هاوسەنگییەی بۆخۆی هەڵبژارد لەچوارچێوەی ئەوەی پێیدەگوترێت یەکێتیی ئارەزوومەندانە).

دەبێ ئەوەشمان لەبیر نەچێتەوە، بەڵکو دەبێ ئەوە جەختیشبکرێتەوە، کەهەر ئەو دەستوورەی کەکورد خۆی پێی رازیبووە، رێگەنادات بەهەرێمی کوردستان کەبکەوێتە پەیوەندیی ستراتیژییەوە لەگەڵ وڵاتانی دەرەوە؛ ئەمە دەکەوێتە خانەی سیاسەتی دەرەوەو بڕیارە چارەنووسسازەکانی پەیوەندیدار بەبەرژەوەندییە باڵاکان و ئاسایشی نەتەوەیی دەوڵەتی عیراقەوە. بەو مانایەش هەر رۆژێك لەپێشوەچوون لەبەهێزبوونی حکومەتی مەرکەزیی لەبەغدا بەمانای کەمبوونەوەی پەراوێزی سیاسی کورد دێت لەبەستنی پەیمانی ستراتیژی لەگەڵ ئەمریکا. بەواتایەکی تر، نەك هەر خواست یان نەخواستی ئەمریکاو کورد لەبەستنی پەیوەندیی ستراتیژی لەگەڵ یەکتردا تەنها کێشەو مەسەلەیە، بەڵکو دەستوورو ئەگەری زێتر بەهێزبوونی بەغدا کێشەی سەرەکین لەبەردەم گەشەکردن و وەسەرخستنی پەیوەندییەکانی ئەمریکاو کورد (لەعیراق). واتە ئەو شتەی کەدەبێ گۆڕانکاریی بەسەردا بێت نەك هەر هەڵوێستەی کوردو ئەمریکایە لەم پەیوەستەدا بەڵکو گۆڕانکاری بنەڕەتییە لەهەڵوەستەی لایەنەکان لەپرۆسەی سیاسی لەعیراق و هەروەها لەڕەوت و چارەنووسی خودی ئەم پرۆسەیە.

> ئەو دەستوورەی کەکورد خۆی پێی رازیبووە، رێگەنادات بەهەرێمی کوردستان کەبکەوێتە پەیوەندیی ستراتیژییەوە لەگەڵ وڵاتانی دەرەوە

> لەعێراقی دوای سەدام، کورد کەم یان زۆر خۆی ئەو رۆڵی هاوسەنگییەی بۆخۆی هەڵبژارد لەچوارچێوەی ئەوەی پێیدەگوترێت یەکێتیی ئارەزوومەندانە